TELEVİZYON EKRANINDAN İNTERNET'E: MELEZ BİR TÜR OLARAK "SINIF 2010"

Meltem Cemiloğlu Altunay*

ÖZET

Televizyon yayıncılığı 2000'li yıllara gelindiğinde, gerek teknolojik altyapısı gerekse organizasyon yapısı ve yayınladığı içerikle, 1980'ler ve 1990'lardaki tek hakim kitle iletişim aracı olduğu dönemden gözlemlenebilen büyük farklılıklar sergilemektedir. Bu farklılığı görebileceğimiz yerlerden biri de yayın içerikleridir. Özellikle televizyon program türlerindeki, dolayısıyla televizyon programlarındaki dönüşümü incelemek ve televizyonun yeni medyayla olan ilişkisini ortaya koymak daha anlamlı hale gelmiştir. Bu çalışmada televizyon program türlerindeki dönüşüm 2010 ve 2011 yılında TRT ekranlarında yayınlanan Sınıf 2010 adlı programın türsel analiziyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Analizde 'Sınıf 2010' programında hangi türlerin geleneklerinin bulunduğu, melez bir tür olan eğit-lence türüyle olan ortak paydaları ve yeni medyanın program türüne etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada araştırma modeli olarak nitel durum çalışması seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon program türleri, televizyon ve yeni medya, melez türler, eğit-lence

FROM TO TELEVISION SCREEN TO INTERNET: AS A HYBRID GENRE; 'SINIF 2010'

ABSTRACT

By 2000's, television broadcasting exhibits massive differences from its age of 1980's and 1990's when it was a single supreme mass media, as well as in technological/ organizational infrastructure and content. One of the places where we can see these differences is broadcasting content. Examining the transformation of television program genres and exposing the relationship between television and new media has become particularly important. This study is trying to reveal transformation of television programs by genre analysing of television program which is broadcasted on Turkish Radio and Television Company (TRT) in 2010 and 2011, called 'Sınıf 2010'. In this analysis, 'Sınıf 2010's traditions of television program genres, common denominators between edutainment and effects of new media on the type of programs have been studied to determine. As a research model qualitative case analysing is chosen.

Keywords: Types of television programs, television and new media, hybrid species, edutainment

---

* Uzman, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

GİRİŞ

Teknoloji alanında gittikçe artan hız ve yoğunlukla meydana gelen gelişmeler gündelik hayatı, toplumları, kültürleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkinin sınırları kimi durumlarda sosyal, kültürel, ekonomik, politik gibi çok geniş alanları içine alır. 20. yy'da bu etkiyi yaratan en önemli itici güçlerden birinin kitle iletişim araçlarıdır. Bu bağlamda geleneksel bir kitle iletişim aracı olarak televizyonu ve ardından yeni medya olarak İnternet'i birer devrim olarak adlandırmak yanlış olmaz. 2000'i yılların yükselen değeri İnternet'in hızı ve güçlü etkisine rağmen; televizyon günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı olma konumunu sürdürmektedir.

Televizyon yayıncılığı 2000'li yıllara gelindiğinde, gerek teknolojik altyapısı gerekse organizasyon yapısı ve yayınladığı içerikle, 1980'ler ve 1990'lardaki tek hakim kitle iletişim aracı olduğu dönemden gözlemlenebilen büyük farklılıklar sergilemektedir. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birçok televizyon kurumu karasal yayınların yanı sıra uydu yayınlarına geçmiş, farklı kanalların bir araya toplandığı sayısal platformlar kurulmuş ve televizyon kendi ekran sınırlarının dışına taşarak, İnternet gibi yeni kitle iletişim araçlarıyla karşılıklı etkileşim içine girmiştir. Dolayısıyla televizyon yayınlarının yeni kitle iletişim araçlarıyla olan etkileşimi sonucu değişimini televizyon içeriğini oluşturan programlar ve televizyon program türlerinin geleneklerine etkisi özelinde incelemek önemli hale gelmiştir. Yukarıda sözü edilen etkileşim bağlamında bu çalışma TRT kurumunun TRT1 kanalında Ekim 2010 tarihinden itibaren yayınlanan Sınıf 2010 adlı televizyon programının tür kuramı dahilinde karşılık geldiği türsel dönüşümünün analizini ve yeni medyanın olanakları doğrultusunda eğitim programı olarak değişimini sorgulamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda program nitel durum analizi yöntemiyle incelenerek türlerin dönüşümü bağlamında, televizyon programlarındaki değişimler incelenmiştir.

1. TELEVİZYON EKRANI VE TELEVİZYONUN HAYATIMIZDAKİ YERİ

Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun izleyicilere ulaştığı alan iki boyutlu bir yüzeydir ve bu yüzey ekran olarak nitelendirilir. Televizyonun gücü, göze ve kulağa aynı anda hitap eden sesli bir "yüzey" olmasından gelir. Bu gücün etkileri ülkeden ülkeye, kültürden kültüre, kuşaktan kuşağa değişebilse de; televizyon halen en etkili kitle iletişim aracı olma özelliğini sürdüre gelmektedir. Televizyonun en büyük özelliği, McLuhan'ın ifadesi ile dünyayı "küresel, evrensel bir köy" konumuna getirmiş olmasıdır. Başka bir görüşe göre de "televizyon göze ve kulağa aynı anda seslenen iletişime dayalıdır. İşte bundandır ki televizyon görsel işitsel özelliği nedeniyle, çekicilik oranı ve algılanabilme kolaylığı yüksek olduğundan Türkiye toplumunda yaygınlık ve etkinlik kazanmıştır" (Akdoğan 2000: 75). Televizyonun yaygın ve etkin bir kitle iletişim aracı olmasında, ekranda oluşan görüntülerde resim, grafik, ses, müzik ve anlatı yapısı gibi farklı öğelerin

birarada yer almasının önemi vardır. Ayrıca televizyon içeriğinde iletişim teknolojileri ile farklı alanlardan faydalanma düzeyi oldukça üst seviyelere çıkmıştır. Böylece ekrandaki görüntüyü, üçboyutlu olarak evin içinde dokunabilecek kadar yakın algılamak mümkündür. Günümüzde televizyon içeriği kadar televizyon ekranının kendisi ve ekrandan aktarılanların sunuş biçimi de önem kazanmıştır.

Öte yandan, televizyon sadece güçlü bir kitle iletişim aracı değil, en basit anlamıyla bir endüstridir (televizyonun ekonomi-politiği), aynı zamanda her gün insanların karşısına çıkan bir metindir (programlardaki temsil, söylem, anlatı yapısı, yeniden üretilen inanç, değer, kurallar, yinelenen anlambilimsel öğeler), ayrıca bir kültürel olgudur (izleyici ile etkileşimini sağlayan daha geniş bir atmosferdeki konumlanışı) ve tüm bu özellikleri kapsayan bir kitle iletişim aracıdır (Adaklı Aksop 2001: 230). Televizyonun etki alanının yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak arttığı ileri sürülebilir. Televizyon ekranı eskiden olduğu gibi oturma odasında seyredilen, ailenin hatta ailelerin bir araya gelmesini sağlayan bir sosyalleşme aracı olmaktan uzaklaşmıştır. Sinema ve tiyatro ile karşılaştırıldığında erken dönem söylemlerinde iddia edilen televizyonun ortam, zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldıran yapısı günümüzde başka boyutlara taşınmıştır.

İlk çıktığı günden beri, televizyon izleme deneyimi tiyatro ve sinema gibi gündelik yaşam etkinliklerinin ayrı bir parçasını oluşturmuştur. Bunun aksine televizyon evlerde, en mahrem alanlarda, salon veya oturma odalarının başköşesinde yer alır ve gündelik yaşamın bir parçası olarak var olmuştur. Bu durum günümüzde de geçerliliğini yitirmemiş olsa da bundan daha farklı boyutlara ulaşmıştır. Televizyon izleme pratiği artık evde, işyerinde, sokakta, açık alanlarda kısacası kişinin sahip olduğu donanıma bağlı olarak her yerde izlenebilir, bireysel bir etkinlik haline gelmeye başlamıştır. Farklı bir ifadeyle, bir yüzey olarak televizyon 108 inç ekrandan, 3,5 inç mobil telefon ekranına kadar farklı boyut seçenekleri ile gündelik yaşamın içindedir. Bu durum evlerinde, oturma odalarında televizyon izleyen televizyon kuşağı tanımını aşarak; her an, her yerden televizyon izleyebilen ekran kuşağına doğru evrilmiştir.

Televizyon sektöründe gerçekleşen bu teknolojik evrimin karşısında, televizyon içeriklerinde de değişimlerin yaşandığı görülür. Televizyon içeriği ve akışını oluşturan televizyon programları kimi zaman arz-talep, kimi zaman ise kar-zarar ekseninde yeniden şekillendirilmektedir. Bu dönüşüm televizyonun işlevlerinin de dönüşüme uğradığı bir döneme işaret eder.

"Televizyon yapımcılığının, esas olarak bir öyküleme, öykü anlatma; çeşitli anlatı öğelerini bir bütünlük halinde kurgulama işidir" (Mutlu 1995: 1). Bu temelden yola çıkarak, anlatılan öyküler ve öyküleri anlatma biçimlerinin de televizyona ait gelenekler doğrultusunda değişime uğradığı yadsınamaz. Bu nedenle TRT ekranlarında yayınlanan *Sınıf 2010* adlı programın türsel analizinden önce televizyonun anlatı yapısı ve tür kavramlarına kısaca değinmekte yarar vardır.

2. TELEVİZYONUN ANLATI YAPISI

Televizyonun kendine özgü anlatı yapısının kendinden önce gelen edebiyat ve filmin anlatı yapılarından yararlandığı düşünülebilir; fakat öncelikli olarak anlatı yapısı kavramın ortaya konması önem taşır. O'Sullivan ve arkadaşlarına (1994) göre anlatı yapısı sekansların içinde gerçeğe veya kurmacaya dayalı hikâyeyi geliştiren planlar, stratejiler ve gelenekler, kurallar olarak tanımlanır ve olay örgüsü ile öyküleme olmak üzere iki altbölümden oluşur. Diğer yandan anlatım öğelerinin belirli bir zaman-mekân içinde geçmesi ve neden-sonuç ilişkisine dayanması gibi iki temel özellik de, anlatı yapısı özellikleri arasında sıralanabilir. Bordwell ve Thompson analitik bir yaklaşımın önemine vurgu yaparak, anlatı yapısı için "*belli zaman ve mekânda geçen, neden-sonuç ilişkisine dayanan olaylar zinciri*" (2008: 75) açıklamasını ortaya koyar. Bu yaklaşımın da türsel ayrımlarda karşılığını bulmak mümkündür. Gerçek ve kurmaca ayrımına yapılan atfın televizyon program türlerinin sınıflandırılmasında ilk basamağı oluşturması açısından ayrı bir anlamı vardır. Gerçeklik televizyonu gibi zaman ve mekân ayrımının önem taşıdığı ya da dramalar gibi neden sonuç ilişkileriyle ilerleyen türlerin temelleri bu ayrımla ifade edilebilir.

Fiske ve Hartley'in (1992) nitelemelerine göre, "televizyon programları ya da televizyon metinleri masal, roman ve film gibi anlatısal (narrative) metinlerdir. Bununla birlikte televizyon anlatısı farklı bir anlatıdır" (Aktaran: Çelenk, 2005: 69). Televizyon ilk bakışta filme ait anlatı yapısı özelliklerini taşıyor görünebilir; çünkü filmler, farklı drama türleri ve bunlara benzer metinler televizyon yayınları içerisinde sıklıkla yer alır. Oysa anlatı yapısı kavramını televizyon için ortaya koyarken durum oldukça farklıdır. Mutlu'nun da ortaya koyduğu gibi "filmlerde çatışmanın çözülmesiyle birlikte sonlanan, bütünlüklü bir anlatı yapısı varken, televizyonda bu tür bir bütünlüğe çok fazla rastlanmaz. Televizyonda filmdekine benzer bir birlik, bütünlük bulunmaz" (1999: 137-138). Televizyon programlarının anlatı yapısının kendi içinde oluşturduğu bütünlük, televizyon yayınının bütünü için aynı şekilde gerçekleşmeyebilir. Ardı ardına sıralanan çeşitli türlerdeki programlarla televizyonun anlatı yapısı önemli farklılıklar oluşturabilir. Televizyonun anlatı yapısını art arda gelen farklı türler oluşturduğu için, tür kavramı bu yapıyı oluşturan temel öğelerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu durum, anlatı yapısının beyazperdeden ekrana geçişinde yaşadığı temel dönüşümü de sergiler. Beyazperdede ortaya konan anlatı yapısı, ekranla birlikte önemli bir dönüşüme uğrar ve bütünlüklü yapısından, parçalı ve birlikten uzak bir yapıya evrilir.

Televizyonun anlatı yapısı kurmacaya ve gerçeğe dayalı metinler olarak iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Ellis (1992) bu durumu, kurmaca metinlerin düşsel öykülerle eşitlenirken, kurmaca olmayan metinlerin doğrudan 'gerçeğin' ta kendisi ile eşitlenmesi olarak açıklar. Haber, belgesel gibi gerçeğe dayalı türler kurmaca olmayan ve gerçek olarak kabul gören metinlere; melodram dizileri, durum

komedileri vb. ise kurmaca metinlere örnek verilebilir. Televizyon metinlerindeki bu ayrımın artık değişmeye ve sınırlarının daha geçişken bir hale gelmeye başladığı söylenebilir. Mutlu ise bu değişimi magazinleşme örneği ile ilişkilendirir:

> "Televizyonun, bilhassa tecimsel televizyonların dünyası, gerçek olayların, haberlerin bile dramatik yapıyla tanımlandığı, kahramanların kötü adamlarla çatıştıkları, entrikalarla, yanlış anlamaların neden olduğu talihsizliklerle, arada birtakım çözümlerle; ama asla nihai bir çözüm olmaksızın sürüp giden bitmek bilmeyen devasa bir dramatik seyirliktir…" (1999:146).

Televizyonun anlatı yapısındaki değişimi; olguları, olayları dramatikleştirmesi ve magazinleştirmesinin yanı sıra Postman'ın (1994) belirttiği gibi eğlence kavramı da televizyondaki her türlü söylemin, anlatının üst-ideolojisidir. Mutlu ve Postman'ın görüşlerini bütünler bir ifadeyle televizyonun anlatı yapısında yer alan metinlerin, gösteri dünyasına (show business) yaklaştığı söylenebilir. İster kurmacaya, isterse gerçeğe dayalı metinler olsun, olgu ve olayların abartıldığı, yapısal sınırlarının bulanıklaştığı, gerçekle kurmacanın iç içe girdiği metinler Postman'ın kuramına örnek gösterilebilir. Bu duruma örnek olarak bilgi-eğlence (info-tainment), belgesel-melodram (docusoap) veya belgesel- drama (docudrama) gibi türler örnek verilebilir. İleride de tartışılacağı gibi hâlihazırda bu türler 'melezleşmiş' türler olarak kabul edilir (Casey ve ark. 2002). Bu bağlamda, metinler ekranla buluştuğunda, bir endüstri olarak medya metinlerine dönüşürler. Ekran bu medya metinlerine Postman'ın ifadesi ile bir gösteri katmanı daha ekler ve var olan metinler ekranda yer adlıklarında farklı ve yepyeni bir boyuta taşınır. Bu boyut, metinleri medyanın tüm olanakları ile yeniden yoğurup, yeniden yapılandırarak ekrana evrimini sağlayan yepyeni bir anlatı yapısı olarak tanımlanabilir.

Televizyonun türlere ayrılmış ve bölünmüş anlatı yapısı vardır ve bu bölümlemeye rağmen anlatı akışkanlığını korur. Özellikle 24 saat sürekli ve kesintisiz yayın vaat eden günümüz televizyon yayıncılığının anlatı yapısının bu tanımla örtüştüğü söylenebilir. Türlerden ortaya çıkan bölümlemeler, 24 saatlik yayının genel sürekliliğini sekteye uğratmadan yayın devam eder. İnal'a (2001) göre televizyonun parçalanarak akan anlatısı onu geleneksel anlatının denge, dengenin bozulması ve farklı biçimde yeniden kurulmasına dayalı yapısından uzaklaştırır; onu süren, sonlanmayan, sürekli devam eden bir üst anlatı haline getirir. Parçalarla akan televizyon anlatısı farklı türleri ortak bir paydada birleştirir. Televizyon anlatısı türsel uzlaşmaların ötesinde, türleri içine alarak birbirine benzeştirir. Televizyonun parçalanarak akan anlatısı, anlamlandırma biçimini ve temsilleri de şekillendirir. Televizyonun kesintili, parçalı, kapanmayan yapısından kaynaklı olarak; gün geçtikçe, kurmaca olan metinler ve gerçeğe dayalı metinler arasındaki ayrımın sınırları ortadan kalkmakta veya bulanıklaşmaktadır. Bu yapının

sonucunda, televizyon ekranında akan program türleri arasındaki gerçek ve kurmacaya dayalı ayrımın gitgide da bulanıklaştığı gözlenebilir. Ekran, gerçek ile kurmaca arasındaki ayrımın bulanıklaşmaya başladığı, sınırların yeniden çizildiği yepyeni bir görsel işitsel alana dönüşür. Sınırlar arasındaki bu dönüşüm, televizyon metinlerinde ortaya çıkan anlamların da çeşitlenmesine, çok anlamlı bir yapıya bürünmesine neden olmuştur.

Fiske (1987), televizyonun kapanmayan anlatılarının onları geleneksel anlatılardan ve klasik gerçekçi metinden farklılaştırdığını vurgularken bu metinlerin çok anlamlı yapısına dikkat çeker. Televizyonda çok anlamlılık, televizyon anlatısında farklı anlamların aynı anda taşınmasıdır. Bu durumu sağlayan faktör, televizyondaki kapalı metin ve açık metin ile ilişkilidir. Açık metinler, televizyon anlatısına esneklik kazandırmıştır. Bu esneklik, ironiler, şakalar, çelişkiler ve abartıların aynı anda kullanımına olanak sağlamaktadır. İnal da (2001), bu yapıdan dolayı televizyon anlatısında sabit bir anlamdan söz etmenin mümkün olmadığını ve böylece televizyon metninin farklı okumalara açılmasına neden olduğunu belirtir.

Televizyon anlatısının değişen yapısı sonucunda, yukarıda da ifade edildiği gibi kurmaca ve gerçeğe dayalı metinlerin arasındaki ayrımın ortadan kalması, türlere bakılarak daha somut bir şekilde anlaşılabilir. Televizyon anlatı yapısı bir örüntü olarak düşünülürse, türler, alt-türler ve programlar bu örüntüyü görünür kılan parçalardır. "Bu nedenle anlatısal uzlaşımların gözlenmesi ile ortaya çıkan türler, televizyon anlatısının anlaşılması için yararlar sağlar. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, her bir tür incelenirken, televizyonun anlatısının genel özellikleriyle olan etkileşimidir." (İnal 2001: 266).

3. TELEVİZYON'DA TÜR KAVRAMI

Tür kavramı sadece televizyon programlarını sınıflandırmak için değil, insanoğlunun yaşamını çevreleyen birçok nesneyi ayrımlamak ve tanımlamak için başvurduğu ifade yöntemlerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu ayrımlama sayesinde nesneler belirli bir anlam çerçevesinde sınıflandırılır, düzenlenir ve değerlendirilir. Yapılan her türsel ayrımlama nesneyi diğerlerinden ayıran farklılıkları ortaya koyan yeni bir bilgi içerir. Tür kavramı için Aristoteles'ten bugüne, biyolojiden, sinemaya kadar çok farklı alanlarda tanımlar bulmak mümkündür. Çalışma kapsamında türler televizyonda haber, pembe dizi (soap opera), belgesel gibi kendi içinde belirli uylaşımları, formülleri paylaşan biçimler için kullanılmıştır (Adaklı 2001: 236).

Abisel'e (1995) göre tür aslında sıradan günlük yaşama ve halka ait bir ayrımdır ve bildik tanıdık olma durumu türün özünü belirleyen bir durumdur. Böylece tür, toplumsal yaşam koşullarıyla birlikte değişen bir kavramdır. Ancak bu değişim kültürel değerlerin geleneklerinin türler için belirlediği yolla sınırlıdır. Tür-

ler, o değerlerin izin verdiği ölçüde bir değişim yaşayabilirler. Farklı bir ifadeyle türlerin dönüşümü belirli bir hareket alanı içinde doğrusal bir yol izler. Aynı biçimde kimi türler zamanla popülerliğini yitirerek ortadan kalkabilir. Dolayısıyla türler "gelişme, tepki toplama, bilinçlenme ve kendini imha süreçlerini yaşar" (Altman 2006: 21).

Creeber (2001) program türlerinde kırılmalar, değişimler yaşandığını ve bu değişimlerin halen devam ettiklerini öne sürer ve bu duruma örnek olarak da belgeselleri gösterir. Belgesel programları, belgesel-melodram (docusoap), gerçeklik televizyon programları (reality TV) şeklinde sınıflandırırken, popüler eğlence kavramının yarışma programlarını, tartışma programlarını, söyleşi programları gibi birçok türü kuşattığını ifade eder ve türleri drama, melodram diziler, komedi, popüler eğlence programları, çocuk programları, haberler ve belgeseller olarak ayrımlar.

Tür sınıflandırması ve bu sınıflandırmadaki türlerin gelenekleri yukarıda yer alan kuramcılara dayandırılarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Abercrombie'ye göre (1996: 45), "türler arasındaki sınırlar değişmekte ve daha geçirgen hale gelmektedir". Bu konuda araştıran, yazan, düşünen insanların ortak argümanında türlerin geleneklerinin ortaya konmasında türün izleyici ile yayıncı arasında bir sözleşme olması ön plandadır. İzleyici içinde yaşadığı toplumsal şartlara göre nasıl değişiyorsa, bu sözleşme de değişebilmekte, türlerin gelenekleri zamanla farklılaşabilmektedir. Ekran ile izleyici arasındaki ilişki izleme pratiklerini etkileyen her değişimde yeniden dönüşüme açık hale gelir. Siyah beyaz ekranlardan renkli yayınlara geçiş ya da evlerde bulunan televizyon ekranı sayısındaki artışın bile türsel değişimlerde belirleyici olduğu söylenebilir. Türler arasındaki bu geçişken süreç televizyon ekranında yer alan türsel ayrımların sınırlarının gitgide bulanıklaşabildiğinin de habercisidir. Ekranın geçirdiği teknolojik evrim, izleme alışkanlıkları, izleyici ile ekran arasındaki farklı etkileşim boyutları ve televizyon yayıncılığının gelişim evresi, ekran içinde yer alan metinlerin artık saf türlerden değil, birbirlerinin sınırları içine giren melezleşmiş türlerden oluştuğunun göstergesi niteliğindedir. Buradan hareketle, bu çalışmada 'Sınıf 2010' programında hangi türlerin geleneklerinin bulunduğunu saptanmaya çalışılmıştır.

4. MELEZ TÜRLER

Tür kavramını geleneksel medya eleştirileri dâhilinde sadece bir tür üzerinden açıklamaya çalışmak tartışmalı bir hal alır; çünkü daha önce de vurgulandığı gibi türler arasındaki sınırlar oldukça kaygandır. Mittell (2004), bunun yerine, çeşitli televizyon programlarında hızla artan çeşitliliği incelemek ve bağdaştırmak için daha karmaşık ve detaylı sınıflandırma sistemi sağlayan türsel karışım veya melez modeli önerir; türlerin özelliklerini birinin diğerinden ödünç almasına ve böylece sürekli değişip, gelişmesine liderlik eder. Bir programın belirli bir türün sabit karakteristiğini ne kadar yansıttığından çok diğer türlerle olan etkileşimi bu

bakış açısında önem kazanır. Özellikle vurgulandığı gibi artık türler arasındaki sınırlar daha bulanıklaşmıştır. Open Society Institute (OSI), Türkiye İzleme Raporuna göre (2005: 42) geleneksel türleri, haber, belgesel, drama, yarışma gibi ayrımlamak mümkündür; ancak bu sınıflandırmayı son yıllarda televizyon endüstrisinde ortaya çıkan birçok program için yapmak zorlaşmıştır. Günümüz programlarını kimi durumlarda tek bir tür içinde kategorize etmek eksik, yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla bu tip, tür olarak melez yapı sergileyen programları incelemek, araştırmak daha sık rastlanan bir durum olmuştur.

> "Televizyon programcılığı son yıllarda, program formatlarının sürekli olarak birbirinin içine geçmesi ve yenilenmesiyle birlikte son derece dinamik bir evrim geçirdi. Bu sürecin ana eğilimi, melezleştirmek suretiyle bütün formatları kuşatan bir eğlence anlayışının hâkim olduğu ticarileşmedir. Prime-time'da en çok öne çıkanlar, reality televizyon adı altında sınıflandırılan program formatları olmuştur. Bunlar, 'docu-soap'lar (The Osbournes), 'reality-oyunvari yarışmalar' (Big Brother), 'bilgi yarışmaları' (Who wants to be millionaire?) bütün dünyada tutulan Latin Amerika kökenli pembe dizilerinin taklitleri, melez reality showlar yeni biçimler almıştır." (OSI, Türkiye İzleme Raporu 2005: 42).

Televizyon program türlerinin melezleşmesinde en dikkat çeken durum varolan birçok türün gerçeklik televizyonu ile olan sınırların muğlaklaşarak, gerçeklik televizyon program geleneklerinin diğer tür gelenekleriyle içiçe geçmesidir. Bu durum gerçeklik televizyon türünün kendi yapısında varolan durumla doğrudan ilişkilidir. Geçer'e göre de gerçeklik televizyon programları "popüler olan"ın ya da "eğlenceye ait olan"ın gelişip büyümesine en çok katkıda bulunan program türlerinden biridir. Çünkü bu programlarda "popüler kültür" ile ilintilendirilebilecek pek çok özellik mevcuttur. Sansasyonelleştirme, çabuk tüketme, dramatik çatışmanın artması, hızlı bir tempoya sahip olması gibi özellikler popüler kültürle özelliklerdir (Geçer 2013: 170) Dolayısıyla gerçeklik televizyon programlarına ait bu özellikler haber, tartışma, yarışma, spor gibi diğer televizyon program türlerinin geleneklerinin içine de sirayet etmiştir.

Televizyon program türlerini belirleyen, şekillendiren çeşitli unsurlar vardır ve bu unsurlardan biri televizyonun işlevlerine işaret eder. Televizyon programlarının içerikleri belirlenirken endüstrinin ve izleyicinin karşılıklı çıkar dengelerinin korunması esas alınır. Bu durum da televizyonun işlevleriyle ilgilidir. Televizyon ekranın yaygınlığı ve bu ekrandan izleyiciye doğru akan görüntü ve ses bombardımanı dikkate alındığında televizyonun işlevleri önemsenmesi gereken bir durumdur. O halde kendi ekran kuşağını yaratan televizyonun işlevlerine kısaca değinmek gerekir. Televizyonun işlevleriyle ilgili farklı görüşler söz konusu olsa da hepsinin belirli ortak bakış açısı vardır. Aziz'in tanımı hem ortak maddeleri

içermesi hem de detaylı olması bakımından dikkate değerdir. Aziz'e (2006:69) göre televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak haber verme, aydınlatma; eğitme, kültürleştirme; eğlendirme, dinlendirme; mal ve hizmetlerin tanıtılması; etkileme, inandırma, harekete geçirme gibi işlevleri vardır. O halde televizyon program türlerinin de bunlardan bir veya birkaçını barındırması gerekir. Televizyon programlarının sınırlarının giderek bulanıklaşması birden fazla işlevin bir araya gelmesine neden olmuştur. Birden fazla türün iç içe geçerek melezleşmesiyle programlarının içinde diğer türlerin öğeleri de eklenmiş, gerçeklik, eğlence, aşırı duygusallık, dramatik öğeleri içeren, bireysel hikâyelerin öne çıktığı programlar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Böylece bir program eğitirken eğlendirme ve inandırma veya haber verirken etkileme ve eğlendirme gibi farklı işlevlerin bir arada olduğu yapılara dönüşmüştür. Günümüzde eğlendirme ve aşırı duygusallaştırma hemen hemen tüm programlarda gözlemlenebilen bir gerçek haline gelmiştir. Rubin &Rubin, Abelman& Atkin&Rand, Lee&Lee gibi araştırmacıların televizyon izleme motivasyonları üzerine yaptığı bazı Kullanımlar ve Doyumlar Çalışmalarında da eğlence ortak veri olarak görülür.

5. TELEVİZYON-İNTERNET ETKİLEŞİMİ

İnsan yaşamını yönlendiren önemli değişkenlerden biri olan teknolojinin etkilerini, insan yaşamını çevreleyen farklı olgu ve olaylarda gözlemek mümkündür. Teknoloji–insan ilişkisinin yoğun bir şekilde yaşandığı alanlardan biri de medya sektörü ve özellikle televizyon yayınlarında yaşanmaktadır. Gelişen medya teknolojileri televizyonu evlerin oturma odasında, ailecek izlenen bir araç olmaktan çıkarmıştır. Williams'ın (1990) televizyonu kültürel bir biçim olarak görmesi, bir teknolojik ürünün toplumsal ve kültürel yapıyı nasıl şekillendirebileceğinin bir örneği olarak kabul edilebilir. Televizyon yayınları toplumsal ve kültürel değerleri yansıtırken, aynı zamanda bu yayınların kendisi de kültürel değerler oluşturur. Williams, bu değeri kültürel biçim olarak tanımlar. İşte televizyon izleme pratiği kavramının vurgu alanı da aslında televizyon izleme kültürüdür. Bu vurgu televizyon izlemeyi sadece bir eylem olmanın ötesinde, geniş bir perspektifte ele almayı zorunlu kılar.

2000'li yıllarda televizyon kavramı, gerek teknolojik altyapısı gerekse organizasyon yapısı ve yayınladığı içerikle, gözlemlenebilen farklılıklar sergilemektedir. BBC televizyonunun 1972 yılında Ceefax adını verdiği teleteks uygulamalarına başlamasıyla birlikte televizyon yayınları sadece ses ve görüntüleri aktaran teknoloji olmaktan çıkmıştır (History of BBC 2008). Yaşanan teknolojik gelişmelerle birçok televizyon kurumu karasal yayınların yanı sıra uydu yayınlarına geçmiş, farklı kanalların bir araya toplandığı dijital platformlar kurulmuş ve belli başlı televizyon kurumları yayınlarını İnternet ortamına taşımaya başlamıştır. Yeni teknolojilere koşut olarak ortaya çıkan sayısal yayın sistemleri, öde ve izle sistemi (pay-per-view), istediğini izle sistemi (video-on-demand), İnternet televizyonu,

mobil TV gibi gelişmeler televizyon yayıncılığında gözlemlenen yeni kavramlar halini gelmiştir. Elektronik firmalarının ardı ardına çıkardıkları tümleşik medya olanakları sunduğu sabit ve taşınabilir cihazlarda yaşanan çeşitlilik, bu duruma örnek oluşturur niteliktedir.

Yaşanan değişim ve yeniliklerle birlikte medya kavramı da 'yeni medya' (Dizard 2000; Chun ve Keenan 2006) söylemiyle anılmaya başlanmış ve günümüz medyasının yapısal özellikleri 'yeni medya' kavramıyla tanımlanmaya çalışılmıştır. Rogers (1995), bu alıntıda olmamış günümüz medyasını yeni medya kavramıyla açıklarken geleneksel medyadan ayıran üç önemli özelliği "*etkileşimlilik, eşzamansızlık ve kitlesizleştirme*" olarak tanımlar (aktaran Geray 2003: 18).

Yeni medya kavramındaki etkileşim, geleneksel medyada var olan geribildirimden farklıdır. İzlenme oranları, gazete tirajları gibi dolaylı geribildirimin yerini, yeni medya ile birlikte sürekli etkileşim içerisinde olunabilen bir süreç almıştır. Etkileşimli televizyon örnekleri dijital uydu yayıncılığında ve İnternet televizyonu uygulamalarında sıklıkla karşılaşılan uygulamalar olmakla birlikte, geleceğin teknolojisi olarak sunulan 3G, 4G iletişim hizmetlerinin gelişimi, daha önce var olmayan farklı yeni uygulamaları da hayata geçirebilir niteliktedir; çünkü gerçekleşen bu teknolojik evrim, cep telefonlarından televizyon yayınlarının takip edilebilmesi anlamını taşımaktadır. Eşzamansızlık ise, televizyon yapımlarının alışılageldiği gibi aynı anda izlenme geleneğinin, kaydedebilir televizyonlar, İnternet televizyonu, izle öde sistemleri gibi yeni teknolojiler sayesinde ortadan kalkması olarak tanımlanabilir (Eren 2007). Bilindiği üzere, televizyon yayınlarını alışılageldik olarak herkese aynı içerikte ve aynı anda yayın yapmaktadır. Oysa yukarıda sıralanan yeni gelişmelerle kişiye özgü, zaman ve mekânda yayın yapabilme olanakları sunulmaktadır. Bu olanakları sunan yayınlar ise eşzamansız olarak tanımlanır (Rogers 1995). Yayın içeriği hâlihazırda medya üzerinde yüklü kalarak, izleyicinin ona ulaşmak istediği zamanı bekler durumdadır. Bu durum ise yeni medya kavramını açıklayan üçüncü özellik olan kitlesizleştirme kavramını akla getirmektedir. İletilerin bireysel kullanımı, izleyenleri kitlesizleştiren bir hale soktuğu, yayınları bireysel izlemeye yönlendirdiği dikkate değer bir yorumdur. Yeni medyanın iletişim sürecinde iletiler her zaman her yerde ulaşılabilirlik amacıyla hazırlandığından, bu iletişim araçları her ne kadar bir kitle tarafından takip edilse de, iletilerin bireysel kullanımı bu araçları kitlesizleştiren bir hale sokar. Rogers'ın (1995) vurguladığı gibi, yeni medya yayınları geleneksel medyanın kitleleştirmesine karşın, bütün bu özellikleri ile izleyenleri kitlesizleştirmektedir. Teknolojilerin ucuzlaması ile birlikte hane sayısına düşen televizyon alıcılarının artması, yayın kuruluşlarının bireysel izlemeleri teşvik edici tematik yayınların çoğalması, yeni medyanın kitlesizleştirme tanımına verilebilecek örnekler olarak sıralanabilir. Yeni medya bu anlamda geleneksel medyanın zaman ve mekân sınırlılıklarının ötesinde bir konuma sahiptir (Törenli 2005).

7. YÖNTEM

Bu makale, nitel bir durum çalışmasıdır. Bir ortamın, tek bir kişinin, tek bir tür dökümanın ya da olayın ayrıntılı olarak incelenmesi (Uzuner, 1999) olan durum çalışması; nicel çalışmaların aksine, olgular (fact) üzerinden genellemelere ulaşmak amacında değildir; aksine karmaşık ya da basit bir olayın (fenomen-görüngü) uygun bir yöntemle ayrıntılarına inilerek, bütün yönleriyle incelenmesidir (Boz 2008). Bu araştırmanın odağı olan televizyon program türlerindeki, dolayısıyla televizyon programlarındaki dönüşümü incelemek ve televizyonun yeni medyayla olan ilişkisini ortaya koymak için araştırmacı öncelikle inceleyeceği televizyon programı olarak Sınıf 2010'u belirlemiştir. Araştırma, yayınlanan 170 bölümün genel gözlemlerinden yola çıkılarak, amaçlı örnekleme (purposeful sampling) göre seçilen 10 bölüm üzerinden yapılmıştır.

8. SINIF 2010

Sınıf 2010 TRT 1 kanalında, 4 Ekim 2010- 29 Haziran 2011 tarihleri arasında hafta içi her gün 17.50-19.00 saatleri arasında 170 bölüm yayınlanmış eğitim- televizyon draması- gerçeklik televizyonu- yarışma türünde bir programdır. Program Türkiye'nin çeşitli illerinden başvurucu sonucu seçilerek gelen 15 öğrencinin, İstanbul'da üniversite sınavına hazırlanmasını konu almaktadır. Sinerji Prodüksiyon Şirketi tarafından TRT için yapılan programda üniversite sınavını kazanamamış öğrenciler haftada 5 gün 'Sınıf 2010'un merkezine gelip; alanında uzman öğretmenler tarafından ücretsiz sınava hazırlanmışlardır. Eğitim süreci haftanın beş günü 4'er saatten oluşur ve bu eğitimin yanı sıra stres yönetimi, zaman kontrolü gibi kişisel gelişim dersleri de verilmiştir.

Sınıf 2010 programı başladığında öğrencileri, eğitmenleri ve program mekanını gösteren kısa bir giriş yayınlanır. Bu görüntüler esnasında dış ses programı tanıtır:

> "15 öğrenci, altı eğitmen, bir sınıf, tek maraton, bu sınıfta 15 genç üniversiteye ve hayata hazırlanacak, bir dersten fazlası işlenecek, bir sınavdan ötesi konuşulacak, Hedef: Hedef Belirlemek. Birbirini tanımayan 15 öğrencinin yolları aynı amaç için bir okul bahçesinde kesişti. Eksiklerini tamamlamak hatalarını öğrenmek ve üniversite sınavına hazırlanmak için buluştular. Peki, ne istediklerini gerçekten biliyorlar mı?.. Hedeflerini net belirlediler mi?... Kiminin üniversite tercihi ailesinin dudakları arasında… Kiminin okumaktan başka şansı yoktur… Kimisi gelecek kaygısından uzak… Çoğunun üniversite sınavını kazanamamasında bahanesi hazırdır… Bazıları iddialıdır… Eğer iddiaları varsa onu göstermek zorundalar. Peki, bu zıt dünyaları bir eğitim çatısı altında bir arada tutacak kuvvet ne?..."

Programın orijinal formatı İsveç'te bulunan Strix Television adlı şirkete aittir. Bu şirket, bünyesinde bulunan birbirinden farklı birçok formatı uluslararası televizyon ağında pazarlamaktadır. Orjinal adı "Class of 07" olan format, tür olarak edu-tainment olarak geçer. Orijinal format ile Sınıf 2010 programı arasında bazı farklılıklar vardır. Yabancı bir formatın başka bir ülkede birebir yayınlanmadığı böyle durumlarda, adapte edilen ülkenin beğenisine ve değerlerine göre yeniden düzenlenmesi anlaşılabilir bir çözüm olarak kabul edilebilir; fakat bu durumda ortaya çıkan sonucun küreselleşmenin etkisinde olduğu kadar, yerel değerleri de taşıdığı bilinmelidir (Cemiloğlu Altunay 2009: 4). Robertson (1992) bu durumu küre-yerelleşme (glocalization) olarak açıklar. Bu çerçevede Sınıf 2010 küre-yerelleşemeye örnektir.

9. EDUTAINMENT

Edu-tainment, education (eğitim) ve entertainment (eğlence) kavramlarını biraraya getiren melez bir türdür. Eğit-lence (edu-tainment), öncelikli amacı eğitim olan, televizyonda yer alan eğlendirici programları ve bilgisayar yazılımlarına işaret eder. Kavram, eğlenceli yöntemlerle ve bilgi teknolojileriyle kullanılan eğitim materyalleri olarak tanımlanır (Walldén ve Soronen 2004: 4).

Walldén ve Soronen'e (2004: 4) göre eğitimsel amaç farklı okulların enstitülerinde verilen resmi eğitimle veya gündelik yaşam bağlamında sistematik biçimde organize edilmeyen resmi olmayan farklı öğrenme biçimleriyle ilgili olabilir. Eğitlence sıklıkla eğitim profesyonelleri arasında iki karşıt görüş uyandırır. Çünkü genel görüş, eğitimde artarak yaygınlaşan eğlence eğiliminin problem olduğu düşüncesidir. Postman (1994) "ölesiye eğleniyoruz" ifadesi ile, televizyonun işe yaramayan enformasyonlardan oluşan bir eğlence aracı haline geldiğini ileri sürer ve toplumların iletişimin içeriğinden çok iletişim araçlarının doğasınca biçimlendirildiğini ileri sürer. O, televizyonun dikkat dağıtan ve hayatın önemli gibi görünen yanlarını önemsizleştiren Batı kültürünün zehirli komuta merkezi olduğunu iddia eder. Postman'ın bu iddiasından yola çıkarak, televizyonun ve eğlencenin eğitimde kullanılmasının önemli dezavantajları olduğu ileri sürülebilir. Bir yandan eğitimi daha eğlenceli kılarken, eğitimin içinin boşaltılma tehlikesini de göz ardı etmemek gerekir. Sınıf 2010 bağlamında düşünülürse bu endişenin çok da yersiz olmadığı sonucuna varılabilir. Programın 1.5 milyon öğrenciye kılavuzluk etme iddiası, kimi bölümlerde salt eğlence, gerilim, çatışma ile gerçekleştirilemez bir vaat haline gelebilmektedir.

> Russell'ın da dahil olduğu birçok eğitimcinin ortak korkusu bilginin kültürel anlayışa öncülük edecek devamlılığı ortadan kaldıran yatay genişliğinden (derin akıl) dikey genişliğe (bağlantısız, ilgisiz bilgi parçacıkları) doğru olan kaymadır. Öğrenme bir kişinin kafasında yer alan, kolayca ve hızlıca öğrenilmeyen karmaşık şeyleri içeren psikolojik bir süreçtir. Eğit-lence bağlamındaki eğlence veya eğlen-

> meyi öğrenmeye fayda sağlamayan, özünde bir değer taşımayan bir eğlence olarak düşünmemek gerekir. Diğer taraftan eğit-lencenin komik, gülünç olma ihtiyacı yoktur ama her zaman ilginç olması tercih edilir. Bu özellik öğrenme için kesinlikle kötü değildir (Walldén ve Soronen 2004: 4).

İlginçlik, öğrenme için önemli motivasyonlardan biridir. Bu özellik günümüzde çok çeşitli öğrenme ve öğretme tekniklerinin, yöntemlerinin, içeriklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaratıcı drama, mobil uygulamalar, sosyal medya kullanımı gibi birçok farklı yenilik öğrenme ve eğitimin içine girmiştir ve gün geçtikçe daha da fazla kullanılır hale gelmektedirler. Eğit-lence türünü de bu bağlamda ele almak mümkündür. Bu çalışma kapsamında incelenen televizyon programı Sınıf 2010 bunun bir örneği önkoşulu ile seçilmiştir. Seçilen programda eğit-lence dışında farklı türleri izlerine de rastlamak mümkündür.

10. GELENEKSEL MEDYANIN EKRAN YÜZÜ OLARAK SINIF 2010

Sınıf 2010, 15 öğrencinin başlangıçta altı, ardından biyoloji öğretmeninin katılımı ile yedi eğitmen eşliğinde üniversiteye giriş sınavı olan öğrenci seçme ve yerleştirme sınavına (ÖSYS) hazırlandıkları bir televizyon programıdır. Her programın olduğu gibi Sınıf 2010'un da bir amacı ve iddiası vardır. Programın birinci amacı öğrencileri sınava hazırlamak, diğer amacı ise programa seçilen 15 öğrenciyi hayata hazırlamaktır. Programda sık sık yinelenen ve farklı şekillerde vurgulanan en önemli cümle "Kaybettiklerini boşver, kendini kazan!" olarak öne çıkar. Program öğrencilere bir eğitim kurumunda sağlanan imkânları sağlayarak, onların üniversite sınavında başarılı olmalarına yardımcı olma iddiasını güder. Bu imkânlar ödev, kural ve ceza sistemini içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Programda gerçeklik vurgusunun sıkça altı çizilir. Ayrıca programdaki hocaların söylemlerine göre amaç sadece programdaki 15 gence değil, sınava girecek milyonlarca gence kılavuzluk etmektir.

Sınıf 2010 ilk bakışta eğitim işlevini yerine getirmeye çalışan bir televizyon programı izlenimi verir. Program TRT 1 kanalında "eğitim, kültür ve sanat" kategorisinde yer alır. Program eğitim, kültür-sanat gibi geniş bir yelpaze içinde sunuluyor olsa da, bu durumda sadece eğitim türüne işaret edildiği söylenebilir. Bundan dolayı programın eğitim işlevini ne kadar yerine getirdiğiyle ilgili tespitlere geçilmeden önce eğitim programlarının ne olduğunun ortaya konması gerekir. Mutlu'ya (1995) göre eğitim programları esas olarak iletişimin bilgi verme işleviyle bağlantılı bir televizyon türünü oluştururlar. Tüm televizyon programlarının bilgi içeren bir yönü olmakla birlikte eğitim programlarını eğlence ve drama türü televizyon yapımlarından ayıran temel özellik bunların temel amaçlarının eğlendirmekten ziyade öğretmek, izleyicilerinin bilgi dağarcığına katkıda bulunmak ya da onların becerilerini geliştirmek olmasıdır.

Bu bilgiler ışığında Sınıf 2010 değerlendirildiğinde:

- Bir eğitim programı olarak Sınıf 2010'da sınava yönelik eğitim program süresi içinde bölümden bölüme değişebilse de yoğun değildir. Her programda yer alan 'Günün Sorusu' bölümü, yeni bir bilgi içermesi bakımından eğitime karşılık gelir. Bir diğer eğitime yönelik bölüm ise Pratik Bilgi bölümüdür. Bu bölümde farklı alanlarda sınava yönelik, bir pratik bilgi verilir. Ancak bunun dışında incelenen bölümlerin bazılarında eğitimden çok çatışmalara, gerginliklere daha yoğun rastlanmıştır. Programda öğrencilerin aktivite zamanında yaptıkları etkinliklere veya ders aralarında yaptıklarına da yer verilir. Öğrenciler satranç, Wii, PS oynarken veya ders aralarında koltuklarda uyuklarken gösterilir. Sınıf 2010'da sıkça kullanılan ve onu eğitim programından uzaklaştıran bölümler, öğrencilerle birebir görüşme yapılan, birbirleri veya eğitmenleri hakkında yorum, eleştiri yapmaları istenen kısımlardır. Bu tarz görüşmeler programın magazinel bölümü olarak yorumlanabilir. 56. bölümde bir öğrencinin hakkında diğer öğrencilerin ve eğitmenlerinin görüşleri ve kendisinin özel hayatına dair söyledikleri bu duruma örnek gösterilebilir. Öğrencinin yaşadıkları müzik kullanımıyla daha da dramatik hale getirilerek aktarılır.

- Program her ne kadar eğitim, kültür ve sanat kategorisinde yayınlansa da aslında dramatik yapıya sahip, ana ve yan karakterleri, ana ve yan çatışmaları olan bir televizyon dramasının geleneklerini de barındırır. Televizyon dramalarının en yaygın hali, televizyon serileri, serialleri ve süren serialleri olarak ortaya çıkarlar. "Seriler her hafta başlayıp biten bir öykü içerirken, serial kavramı birkaç bölüm devam eden ve biten diziler için kullanılır. Süren serialler ise başlayan; ama bitmeyen, başı unutulup sonu beklenmeyen ve bugün ne olacak merakı ile izlenen dizileri ifade etmektedir (İnal 2001). Bu program bağlamında değerlendirildiğinde Sınıf 2010 her bölüm başlayan biten bir öyküye sahip olması bakımından serilerin geleneklerini taşırken; diğer yandan her bölüm yarım kalan, sonlanmayan ve ileriki bölümlere taşınan çatışmaları ile süren seriallerin geleneklerini de yansıtır. Bu bağlamda izleyiciyi ekrana bağlar, hatta ekrana bağımlı hale getirir. Süren serialler melodram diziler (soap opera) tanımlamasıyla bilinir. O'Donnell'a (2007) göre bu türün en belirgin özelliği dramanın kişiler arası ilişkiler üzerinden yürütülmesidir. Çatışma ise çoğunlukla kişilerarası çekişmelerden kaynaklanır. Böylece ekran karşısındaki izleyicide beklenti yaratır ve merak uyandırır. Hikâyeyi ilerleten unsur ise aksiyon değil, diyalogdur. Bilinen ve sürekliliği olan karakter sayısının fazla olması hikâyeyi daha karmaşık hale getirir. Ekranda diğer türlere oranla daha fazla farklı yüzle karşılaşılır. Bu türün başarılı olmasını sağlayan bir diğer özelliği ise hem güldürmesi, hem üzmesi hem de endişelendirmesinde yatar. Bu çalışma bağlamında değerlendirildiğinde Sınıf 2010 programı da yukarıda aktarılan özellikleri taşımaktadır. Programda kişilerarası ilişkiler esastır ve birden fazla çatışma vardır. 15 öğrencinin kendi arasındaki çatışma, hocaların öğrencilerle olan çatışması ve ekran karşısındaki izleyicilerle öğrencilerin çatış-

masıdır (İnternet bölümünde daha detaylı görüleceği gibi izleyicilerin özellikle yeni medyanın olanakları bağlamında aktif bir katılımının olduğu, geleneksel medyanın bir ürünü olan televizyon programında ise İnternette yer alan izleyici dönütlerine yer verildiği gözlenmiştir.). Hedefledikleri puanlara ulaşma bakımından 15 öğrenci arasında ve bazı öğrenciler arasında kişiliklerinden kaynaklı çekişmeler söz konusudur. Bu çekişmeler kimi zaman gruplaşmalara neden olabilmektedir. Program ekibinin de izlenme oranlarını artırmak için program formatı içinde öğrencilerle tek tek görüşmeler yaptığı durumlarda bu çekişmeleri, çatışmaları yeniden üretir. Bir binanın içinde sınırlı sayıda farklı mekânda geçen Sınıf 2010'da hikaye aksiyonla değil, diyaloglarla ilerler. İzleyici programda 15 karakter ve yedi eğitmenin hem güldüren, hem üzen ve endişelendiren anlarına tanıklık eder. Kısacası Sınıf 2010 birçok yönden melodram dizisi özelliklerini içerir. Bu durum bir tür olarak eğitim programlarının ekranda dönüşümüne tanıklık etmek bakımından önemlidir.

Öte yandan Sınıf 2010'un televizyon dramalarının, melodram dizilerinin geleneklerini barındırması; onun sadece televizyon ekranı ile sınırlı kalmayıp, İnternet aracılığıyla bilgisayar veya mobil telefon ekranlarına da taşınmasına yardımcı olur. Çünkü her bölümün içeriğine bağlı olarak, o gün yaşanan, sonlanan veya sonlanmayan tartışmalar, olaylar, kavgalar, mutluluklar Sınıf 2010'un İnternet'te varolan forum sayfasında devam eder. Kendi forum sayfası dışında kişisel bloglar, Facebook, Twitter gibi sosyal medyada ve Ekşisözlük gibi katılımcı sözlük tarzında popüler ağ sayfasında yorumlar devam eder.

- Sınıf 2010'un gerçeklik televizyon program türüyle doğrudan ilişkisi vardır. Türkiye'de 1990'larda ticari televizyon yayıcılığının başlamasıyla ilk örneklerinin ekranlarda boy gösterip, 2000'lerden sonra, Biri Bizi Gözetliyor'la başlayan, gerçeklik televizyon türünün sıklıkla ekrana yansıyan biçimi yarışma programları olmuştur. Bu türün popülaritesinin yaygınlaşmasıyla, uluslararası televizyon yayın ağındaki ilişkiler artmaya başlamış ve format adaptasyonlarının sayısının çoğalmasıyla birlikte oldukça çeşitli gerçeklik televizyon program örnekleri türemiştir. Bu türün en belirgin özelliği ekranda çoğunlukla sıradan, gerçek insanların olmasıdır. İzleyici bu sıradan insanların büyük ödüller kazanma süreçlerini gözetlemeye teşvik edilir. Televizyon veya bilgisayar ekranı adeta bir dürbün işlevini görür. Programın sınıfta, ders saatleri esnasındaki bölümlerinde gizli kamera ile çekim yapılıyor gibi bir görünüm vardır. Sınıfta kimse kameraya bakmaz, sınıfta kamera yokmuşçasına davranırlar. Dolayısıyla izleyici dersi habersiz gözetleyen, röntgenci pozisyonundadır.

Gerçeklik televizyon programlarındaki sıradan kişiler arasında rekabet vardır ve bu rekabet kızgınlık, mutluluk, utanç, kıskançlık, kendini beğenme gibi duyguların daha yoğun yaşanmasına neden olur. Sansasyonellik ve gündemde olma kaygıları vardır. Sonuçtan ziyade sürecin olmasından dolayı geciktirim ve gizem-

leştirme öğesi sıkça kullanılır. Böylece izleyici neler olacağına dair ekran karşısında merak içinde bırakılır. Jüri ve/veya izleyicilerle oluşturulan bir yargılama, oylama sistemi vardır. Bu türün geleneklerinde sıklıkla görülen durum, olay örgüsü yarışmacı karakterlere verilen görevler ve bu görevlerin yerine getirmesindeki çatışmalarla ilerler. Bu süreçteki temel öğe yarışmacılara verilen görevlerden çok bu görevlerin yerine getirilmesi sürecinde ortaya çıkan fikir ayrılıkları, çatışmalar, gerilimler gibi öğeler ana yapıyı oluşturur. Bu esnada kişisel özellikler ön plana çıkar ve rekabetten dolayı özellikler gerilime, çatışmaya neden olabilir. Bu çatışmalar programın izlenmesi bakımından önemlidir. Ekran karşısındaki izleyici yarışmalardan kendine yakın bulduğunu bir veya birden fazla kişi ile özdeşleşme kurar. Böylece yaşanan çatışmalar, ekrandan izleyicinin hayatına doğru akarak, onun yaşananları içselleştirmesine gündelik yaşamındaki gündeminde yer tutabilir. Farklı bir ifadeyle ekranda olup bitenler izleyiciler için gündelik yaşamlarında gerçekleştirdikleri iletişimin bir konusu haline gelebilir. Öyle ki gerçeklik televizyon programlarının İnternet'te bulunan forum sayfasındaki coşkulu tartışmalar ve fikir ayrılıkları bu görüşü destekler niteliktedir. Sınıf 2010 eğitim, kültür-sanat başlığı altında yayınlansa bile; bu geleneklerden çok, gerçeklik televizyon türünün geleneklerini yansıtır. Programda yer alan 15 öğrenci ve yedi eğitmen sıradan insanlardır. Başvuran sıradan insanlar içinden eleme usulü seçilmiş bu öğrenciler birbirleriyle rekabet ederken; bir yandan da kendi sınırlarını zorlamaya çalışırlar. Aralarındaki rekabet kimi durumlarda kıskançlıklara, çekişmelere ve hatta zaman zaman gruplaşmalara neden olur. Programda yayınlanan bazı bölümlerde buna benzer çatışmaların, gerilimin, kıskançlıkların, mutlulukların neden ve sonuçlarının işlendiği görülmektedir. Böylece olayın altı bir kez daha çizilir. Farklı bir ifadeyle "sansasyonel" olabilme potansiyeli taşıyan olaylar yeniden gündeme getirilir. Bu durum kimi zaman program içinde yapılan geri dönüşlerle desteklenir. Daha önce de belirtildiği gibi ödül, ceza sistemi uygulanması ve büyük ödül olarak üniversite sınavında başarı vaat etmesi programı gerçeklik televizyon yarışmalarına yaklaştırır. Örneğin 61. bölümde öğrencilere test sonuçlarındaki başarılarına göre dizüstü bilgisayar, fotoğraf makinesi gibi ödüller verilir. Bu durum da rekabeti artırır ve bazen öğrenciler arasındaki çatışmayı arttırıcı unsur olabilir. 61. bölümde ödül dağıtımının ardından program ekibinin öğrencilerle bire bir görüştüğü yerlerde ekibin sorduğu sorular duyulmasa da öğrencinin cevabından anlaşılmaktadır ki, program ekibi öğrenciler arasında gerilim ve çatışmayı artırmaya yönelik sorular sorar. Bu çatışmalar geleneksel medyanın bir ürünü olarak televizyonun cam ekranında göründükten hemen sonra; bir yeni medya aracı olarak İnternet'te çok kısa süre içerisinde izleyicilerin tartışma konusuna dönüştüğü gözlenmiştir. Geleneksel medya ile yeni medya arasındaki etkileşim en yoğun şekilde programın İnternetteki forum sayfasında ve sosyal medyada kullanıcı yorumlarında ortaya çıkar.

Programı gerçeklik televizyon türüne yaklaştıran bir diğer öğe ise, gerçeklik televizyon türünde sıkça başvurulan *geciktirim* ve *gizemleştirmenin* Sınıf 2010'da kul-

lanılmasıdır. Örneğin programın 76. bölümünde öğrencilere ödev yapmamalarından dolayı uygulanacak yeni ceza sisteminin bir sonraki bölüme ertelenmesi ve bu durumun öğrenciler arasındaki hissettirdiği gerilimin ekrana yansıtılması bir geciktirim ve gizemleştirme öğesidir. Öğrenciler ve ekran başındaki izleyiciler bireysel ceza sisteminin ne olacağı konusunda meraklandırılmaya çalışılır. Ayrıca her bölümde yer alan "günün sorusu" bölümünde de geciktirim kullanılarak, sorunun cevabı bir sonraki gün verilir. Gerçeklik televizyon türünde "az sonra" bölümleri de geciktirim için sıkça kullanılan bir tabirdir. Sınıf 2010 programında da programı gidişatı yönlendiren dış ses sıkça bu tabiri kullanır.

11. YENİ MEDYADA TELEVİZYONUN BİR UZANTISI OLARAK SINIF 2010

Sınıf 2010 geleneksel medya yeni medya etkileşiminin gözlemlenebileceği örneklerden biridir. Programın televizyon ekranından, İnternet aracılığıyla bilgisayar veya mobil telefon ekranına doğru doğrudan bir akışı vardır. Bu akış ve etkileşim karşılıklı olarak gerçekleşir. Sınıf 2010'un İnternet'te birçok uzantısı görülebilir. Bunlardan ilki programın resmi web sitesidir (http://www.sinif2010.com). Günümüzde birçok televizyon programının yeni medya yüzü olarak en basitinden bir web sitesi vardır. Bu siteler eğer Web 2.0 altyapısına sahipse kullanıcıyı, içerik sağlayıcısı konumuna taşır. Günümüzde İnternet teknolojisinin temelinde Web 2.0 tabanlı, etkileşimli uygulama yatar. Brown (2009: 1), Web 2.0'ı basit olarak; sıradan kullanıcıların kendi içeriklerini eklemesine açık olan bir İnternet ortamı olarak tanımlar. Bu ortam kullanıcılarının kelime, fotoğraf, ses ve video ekleyebildiği bir yere işaret eder. Sınıf 2010 web sitesi altında yer alan forum bölümü de kullanıcılara etkileşimli bir ortam sunar. Forumun Web 2.0'ın etkileşimli tabanı sayesinde ziyaretçileri, hem kullanıcı hem de içeriği ve akışı oluşturan özneler olarak tek bir ağda toplar. Aynı durum Sınıf 2010'un sosyal medyadaki uzantılarında daha gelişmiş biçimde kendini gösterir. Programın Facebook sosyal paylaşım ağında hem aynı adla bir kullanıcı kimliği (bkz. http://www.facebook. com/SINIFF2010), hem de bir topluluk hesabı (bkz. http://www.facebook .com/#!/sinif2010) vardır. Sınıf 2010 adlı kullanıcı, 1928 kişi tarafından arkadaş olarak eklenmiştir; 9.143 kişi ise topluluk sayfasını beğenmiştir. Facebook gibi Türkiye'deki en yaygın sosyal paylaşım ağında böylesine yoğun ilgi gören bir topluluk televizyon ekranından taşıp, İnternet'e akan bir etkileşimin başarılı bir örneği olarak yorumlanabilir. Programın ayrıca bir diğer sosyal medya sitesi olan Twitter'da da aynı rumuzla bir hesabı vardır. Bu hesabı 53 kişi takip etmektedir. Sınıf 2010'la ilgili olumlu ya da olumsuz yorumlar içeren kişisel bloglar da vardır (bkz.http://ubuntugunluk.wordpress.com/2011/01/23/sinif-2010-artik-kendini-bilmeli /; http://elifingunlugu.net/blog/ 2010/10/28/sinif-2010/ vb.). Ayrıca programla ilgili katılımcı sözlük tarzında popüler ağ sayfalarında da görüşler vardır (bkz.http://www.uludagsozluk.com/k/s%C4%B1n%C4%B1f-2010/;http://www. eksisozluk. com/show.asp?t=s%C4%B1 n%C4%B1f+2010).

Programın web sitesinde programla ilgili alt bölümlere (bölüm özetleri, fotoğraflar, ekip, eğitmenler, danışmanlar , öğrencilerimiz tanıyalım vs.) ek olarak, sınav kılavuzu (Sınav Sistemi, Puan Türleri, Matematik-Geometri Sınav Konuları, Türkçe-Edebiyat Sınav Konuları, Fen Bilimleri Sınav Konuları, Sosyal Bilimler Sınav Konuları, 2010 ÖSYS İstatistikleri), başarının sırları (Sınavda Başarınızı Arttıracak 60 Etkili Telkin, Sınava Nasıl Hazırlanmalıyız?, Etkin Ders Çalışma Yöntemleri, Etkin Dinleme Ve Not Alma Yöntemleri, Hafıza ve Tekrar, Zamanı Planlama, Sınav Kaygısı- Belirtileri ve Nedenleri, Sınav Kaygısı İle Baş Etmenin Yolları, Aileler İçin Öneriler), öğrenci hayatı (Ne Yapmalı?, Ne İzlemeli?, Ne Okumalı?, Ne Dinlemeli?, Üniversitelerimizi Tanıyalım) gibi üniversite sınavına hazırlanan tüm öğrencileri ve ailelerini ilgilendiren bölümler de vardır. Bu bağlamda web sitesi içerdiği bilgiler bakımından eğitim iddiasını daha kapsamlı yerine getirir.

SONUÇ

Sınıf 2010, üniversite sınavına hazırlanan 15 öğrencinin ve bu öğrencilere eğitmenlik yapan öğretmenlerin, danışmanların yer aldığı bir televizyon programıdır. Çalışma son yıllarda ekranda sayıları artan, tek bir türle tanımlanamayan; zamanla ayrı türler haline gelen (belgesel-dramalar gibi); birden fazla türün geleneklerine sahip olan televizyon programlarından biri üzerinedir. Çalışmada seçilen eğit-lence türünün bir örneği olan 'Sınıf 2010' programının diğer hangi türlerin geleneklerine sahip olduğunun saptanmasına duyulan ilgiden doğmuştur.

Çalışmada televizyon programlarının anlatı yapısını oluşturan metinlerin gerçeğe ve kurmacaya dayalı olma ayrımlamasının ticari televizyon yayıncılığı ile birlikte ortadan kalkmaya başladığı ifade edilmiştir. Bu durumun sonucunda ilk göze çarpan, gerçeğe dayalı televizyon programlarında türlerin sınırlarının kırılması; eğlence, magazin ve sansasyonellik içeren öğelerin kırılan sınırlardan içeri sızması ve her türün içinde hem diğer türlerin öğeleri saptanırken; hem de bu üç öğenin varlığının söz konusu olmasıdır. Bu değişimden eğitim program türü de etkilenmiştir. Sınıf 2010 televizyon programında olduğu gibi eğlence ve eğitimi hatta magazin ve sansasyonelliği de barındıran edu-tainment (eğit-lence) olarak tanımlanan yeni bir tür ortaya çıkmıştır. Bu durumu "sınırların kaybolması" olarak tanımlamak mümkündür. Varolan sınırların gitgide kaybolması, değişmesi; yakın gelecekte türlerin sınırlarının yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurabilir.

Eğitim programı gibi genellikle kurmaca olmayan türlerde, kişisel özelliklerin, hikâyelerin ön plana çıkartılıp izleyicilerin özdeşleşme kurabileceği kişi ve durumların eklenmesi; o programı gerçekliğin sınırlarından uzaklaştırıp, kurmaca türlere yaklaştırırken, izleyicilerin programa adapte olmasını kolaylaştırmaktadır. Format adaptasyonlarında gerçekleştirilen bu eklemelerin temel amacının

daha fazla izler kitleye ulaşmak olduğu ve o ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel değerlere uyumlulaştırmayı hedeflediği bilinmektedir. 'Sınıf 2010' programında yer alan 15 katılımcı-öğrenci-karakter seçiminin bu bağlamda başarılı olduğu gözlemlenmiştir.

Nitel bir durum analizi çalışması olan araştırmada, bulgular sonucunda 'Sınıf 2010' programının bir yandan eğitim programına ait türsel geleneklerin bazılarını barındırıp, bazılarını barındırmazken; diğer yandan farklı türlerin gelenekleri ile melezleştiği saptanmıştır. Program içinde yer alan alt bölümlerden bazıları yeni bir bilgi içermesi bakımından eğitim programlarının işlevini yerini getirir; ancak eğitim program türünün temel geleneği eğlendirmekten ziyade öğretmek, izleyicilerinin bilgi dağarcığına katkıda bulunmak ya da onların becerilerini geliştirmek olmasıdır. Dolayısıyla Sınıf 2010 bilgi verme işlevini kısmen yerine getirirken, daha ziyade çatışmalara, gerginliklere yer vererek gerçeklik televizyon türünün sıkça başvurduğu magazinel ve sansasyonel olaylara yer verir.

Programda hiçbir öğretmenini baştan sona bir ders işlememesi veya bir konuyu tamamen anlatmaması dikkat çekicidir. Bu durum eğitim programlarının en belirgin geleneği olan eğitim içeriğinin programın içinde alt bir bölüm gibi yer aldığının göstergesidir. O halde eğitim program türü denilince akla gelen, TRT 4'te yıllarca devam eden Açık Öğretim derslerinde olduğu gibi, sınıf, tahta, hoca, öğretmen ve uzun ve kesintisiz ders anlatımı yerini; kısa kısa bilgiler, şakalar, kişisel sorunlar, katılımcıların özel hayatına ilişkin göndermeler gibi başka kavramlar, duygulara bırakmıştır. Farklı bir ifadeyle eğitim program türleri de 'kaybolan sınırlardan' etkilenmiştir ve programın gelenekleri, farklı türlerin gelenekleri ile melezleşmeye başlamıştır.

Sınıf 2010 programının özellikle drama, melodram dizileri, gerçeklik televizyon program türlerinin geleneklerini barındırması; programı temelde gerçeğe dayalı bir türe ait olsa da bir çeşit öykü anlatır hale dönüştürür. İzleyiciye üniversite sınav adaylarının kişisel öyküsünü, başarı veya başarısızlık öyküsüyle birleştirerek büyük bir ailenin öyküsünü anlatır duruma getirmektedir. Bu öyküler ve anlatı yapısını oluşturan akış, televizyon ekranından bilgisayar ekranına doğru taşar. Böylece bilgisayar ekranında yeniden gündeme gelir, paylaşılır, eleştirilir ve yeniden üretilir. Bu durum ekran kuşağı olarak tanımlanan, vaktinin çoğunu televizyon, bilgisayar, mobil telefon ekranı vb. karşısında geçiren kişiler için oldukça işlevseldir.

Gelişen televizyon teknolojisinin program tür ve içeriklerine etkisinin daha da artarak hissedilmesi muhtemeldir. Yakın gelecekte interaktif televizyon yayın teknolojileri izleyiciye programla ilgili kişisel seçenekler sunacaktır. Bu yenilik bir dramanın veya televizyon filminin anlatısında farklı sonlardan birini seçme şansı vermekten; İnternet'e televizyon üzerinden bağlanabilme şansı vermeye; kişisel beğenilere göre program türlerini veya programlarını arka arkaya sırala-

yıp yayın kuşağını kişiselleştirmeye kadar farklı olanaklar sunabilecektir. Bu durumda televizyon programlarının anlatı yapısına, akışına, içeriğine müdahale edilerek; bir televizyon programının türüne, türsel geleneklerine müdahale etme şansı doğabilecektir. İzleyici beklentileri bu yönde değişmeye başlamış, gelecekte birden çok türü barındıran programları görme eğilimi daha da artacak gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Abisel N (1995) Popüler Sinema ve Türler, Alan, İstanbul.

Abercrombie N (1996) Television and Society, Polity Pres, Cambridge.

Adaklı Aksop G (2001) Televizyon Türlerinde Dönüsüm, A.Ü. İLEF Yıllık 99- Mahmut Tali Öngören'e Armagan, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 229-253.

Akdoğan Y (2000) Görsel İktidar, İnsan Yayınları, İstanbul.

Altman R (2006) Film/Genre, British Film Institute, London.

Aziz A (2006) Televizyon ve Radyo Yayıncılığı: Giriş, Turhan Kitabevi, Ankara.

Bordwell D ve Kristin T (2008) Film Art, McGrow-Hill, Boston.

Casey B, Casey N, Calvert B, French L ve Lewis J (2002) Television Studies The Key Concepts, Routledge, London.

Cemiloğlu Altunay M (2009) Televizyon Program Türlerinde Melezleşmenin Yarışma Programları Bağlamında İncelenmesi: Var mısın Yok musun?, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Creeber G (2001) The Television Genre Book, BFI, London.

Çelenk S (2005) Televizyon Temsil Kültür 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri, Ütopya, Ankara.

Ellis J (1992) Visible Fictions: Cinema, Television, Video, Routledge, London.

Fiske J (1987) Television Culture, Routledge, London.

Geçer E (2013) Medya ve Popüler Kültür Diziler, Televizyon ve Toplum, Metamorfoz, İstanbul.

History of BBC (2008). The BBC Story, www.bbc.co.uk/heritage/ more/pdfs/ 1970s.pdf, erişim tarihi: 15.11.2008

İnal A (2001) Televizyon, Tür ve Temsil, A.Ü. İLEF Yıllık 99- Mahmut Tali Öngören'e Armağan, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 255-286.

Mittell J (2004) Genre and Television: From Cop Shows to Cartoons in American Culture, Routledge, London.

Mutlu E (1995) Televizyonda Program Yapımı, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Mutlu E (1999) Televizyon ve Toplum, TRT, Ankara.

Open Society Institute (2005) Avrupa'da Televizyon Düzenleme, Politikalar ve Bağımsızlık – Türkiye İzleme Raporu. Ankara: EU Monitoring and Advocacy Program (EUMAP) Network Media Program (NMP).

Postman N (1994) Televizyon Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem, Osman Akınhay (çev), Ayrıntı, İstanbul.

O'Sullivan T, Hartley J, Saunders D, Montgomery M ve Fiske J (1994). Key Concepts in Communication and Cultural Studies, Routledge, London.

Robertson R (1992) Globalization: Social Theory and Global Culture, Sage, London.

Rose B G ve Robert S A (1985) TV Genres A Handbook and Reference Guide, Westport, Rose Brian G. ve Robert S. Alley (ed.), Greenwood, CT.

Walldén S and Soronen A (2004). Edutainment From Television and Computers to Digital Television. Finland: University of Tampere Hypermedia Laboratory, www.uta.fi/hyper/, erişim tarihi: 10.01.2011.

Williams R (1990) Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim, Dost, Ankara.